

Äldres ensamhet – en epidemi?

Mediebilder, föreställningar och utpekandet av ansvar.

ICSW årsmöte, 26 mars 2019

Axel Ågren. Fil. lic äldre och åldrande.
Doktorand medicinsk vetenskap vid Avdelningen för Hälso- och
sjukvårdsanalys.
Linköpings universitet

Den svenska ensamheten?

- Ensamhet ett centralt tema i Sverige. Både inom landets gränser och internationellt finns det uppfattningar om svenskar som ett ensamt folk.
- Grunden för svenska samhällsbygget var ett gemenskapsprojekt som möjliggör oberoende för individen, ”statsindividualism” (Berggren & Trägårdh, 2015).

Den svenska ensamheten?

- ”Svenska teorin om kärlek”, kärleksrelationer som baseras på sann kärlek och inte på ekonomiska eller sociala beroenden.
- Detta perspektiv på individens roll i samhället och i relationer till andra har lett till uppfattningar om svenskar som ensamma, själviska och att vi lämnar ifrån oss barn, sjuka och äldre och som den perfekta välfärdsstatens mörka baksida. Vilket uppmärksammats i internationell media och i filmer.

Äldres ensamhet och Ivar Lo Johansson

Äldres ensamhet och Ivar Lo Johansson

- Första offentliga utredningarna och debattinlägg rörande äldres ensamhet skrevs av Ivar Lo Johansson
- 1949 gav han sig ut på en resa med en fotograf för att dokumentera och skriva kritiska reportage om livet på "ålderdomshem" i Sverige.

Äldres ensamhet och Ivar Lo Johansson

- Reportagen resulterade i många reportage, debattartiklar, skriftserier och fotobildbok.
- I dessa reportage var kritiken skarp mot svensk ”åldringsvård” och stort fokus var på äldres ensamhet.
- ” *betecknade sin resa bland ålderdomshemmen just som en studie i svensk ensamhet.*”
- Reportagen gav upphov till en intensiv och lång debatt vilket resulterade i att en SOU rapport om äldrevård skrevs, där mycket handlade om ensamhet.

Ensamhet i dagens samhälle

- Hävdas ofta att ”vi är mer ensamma idag” och att ensamhet ökar. Studier visar dock att äldres ensamhet ligger på ungefär samma nivåer över tid.
- Personer i 20-30 års åldern upplever ensamhet i högre utsträckning än 80-90 åringar (Tornstam, 2010).
- Andelen som upplever ensamhet i olika ålderskategorier är stabil över tid (1985-2008, samma siffror) (Tornstam 2010).

Ensamhet i dagens samhälle

- Ensamhet bland äldre personer i Sverige är, i jämförelse med andra länder i Europa, relativt låg. Ca 7 % bland personer över 65 år i Sverige upplever ofta ensamhet. Jämför med ca 20 % i Grekland (Sundström et al, 2009).
- Dock visar Socialstyrelsens enkäter till äldre med hemtjänst och på särskilda boenden mycket högre siffror. Vad beror det på?

Ensamhet i dagens samhälle

- Socialstyrelsen publicerar varje år en rapport om äldre personers upplevelser av äldreomsorg. Äldre, överlag nöjda med den omsorg de fick, både vid särskilt boende och hemtjänst (Socialstyrelsen, 2014).
- Men: 2/3 på särskilda boenden besväras då och då av ensamhet. 18 %, särskilda boenden känner sig ofta ensamma. De med hemtjänst: 14 %, besväras ofta av ensamhet, ca 50 % då och då.

Avhandlingen - introduktion

- Ensamhet uppfattas som en växande och allvarlig fråga, ofta tom som ett folkhälsoproblem och epidemi.
- Har blivit en central fråga för samhället i stort och olika välfärdskontexter.
- Men hur bidrar dessa livliga debatter till att forma våra föreställningar om ensamhet och äldre?

Språkets betydelse och medias roll

- Hur vi uppfattar vår omvärld är till stor del beroende av hur omvärlden görs begriplig genom verbal och skriftlig social kommunikation.
- Framställningar i media har en stor inverkan på hur vi uppfattar sociala frågor och vad som utmärker sociala grupper.
- Hur äldre och åldrande framställs i media har en stor inverkan på hur omvärlden och äldre själva ser på äldre och åldrande, där ensamhet ofta framställs som starkt kopplat till åldrande och äldre.

Ensam i samhället

- Ensamhet en individuell – men samtidigt en social känsla. Vi är ensamma i samhället. Måste veta vilka förväntningar som finns kring sociala relationer för att veta vad som fattas (Wood, 1984).
- Samhället och kulturen formar hur ensamhet uppfattas – dock en fråga som endast studerats i ett fåtal studier hittills (Jylhä & Saarenheimo, 2010).

Ensamhet och språkets betydelse

- Språket har stor betydelse för hur vi talar om och förstår ensamhet.
- I Tahiti, inga ord för ensamhet. Eskimåer, flertal ord för ensamhet (Peplau & Perlman 1981).
- I Sverige används främst ordet ensamhet, för både positiv och negativ. Engelskan har loneliness, aloness, solitude, being alone, living alone.

Resultat - Studie 1

- *Ensamhet inom äldreomsorg, politiken och välfärdssamhället* (främst debattartiklar, lokal/regional, flest antal)
- *Ensamhet inom volontärarbete* (främst reportage, lokal/regional näst flest)
- *Ensamhet inom forskningsrapporter om äldre personers hälsa* (reportage, lokal/regional/nationell, minst antal)

Slutsatser studie 1

- Förståelsen av *ensamhet som ett problem som måste åtgärdas*, genomgående.
- Artiklar har inte huvudfokus på ensamhet utan främst att det finns *brister inom äldreomsorg, politiken och välfärdssamhället*.
- Ensamhet används för att förstärka argument kring olika frågor rörande politik, volontärarbete och forskning. Ensamhet blir ett motiv för olika mål.

”Vem har fattat beslut om att fler än 31 000 platser i gemenskapsboende för äldre har lagts ner de senaste åren? [...] Vi har alla behov av gemenskap med andra människor. Ensamhet är dödande.”

(LAHOLMS TIDNING 2013-01-29)

”Det är frivilligarbetarna i Hässleholms väntjänst, en verksamhet vars mål är att skingra ensamhet och isolering bland äldre genom sociala kontakter, som har samlats för att prata med varandra.”

(NORRA SKÅNE 2013-04-09)

Studie 2. Äldres ensamhet – vem görs ansvarig?

- Äldres ensamhet framställs ofta som ett stort, epidemiskt, problem där det tas förgivet att något måste göras.
- Men vem som utpekas som ansvarig och hur diskuteras sällan.
- Att studera ansvar för äldres ensamhet aktualiserar även frågan om *vilken roll äldre personer ges i dagens samhälle?*

Resultat – studie 2

- *Ansvar för äldres ensamhet inom diskursen politik och välfärdssamhället (flest artiklar, lokal nivå)*
- *Ansvar inom diskursen samhälleliga och evolutionära perspektiv (fåtal artiklar, mest regionala och rikstäckande)*
- *Diskurs om ansvar inom seniororganisationer (en lokaltidning)*

‘Det vi vill nu är att kommunerna uppmärksammar de här personerna och försöker se vad man kan göra för just dem’, säger Stina Hovmöller, enhetschef på Socialstyrelsen. Vad kan kommunerna göra åt ensamhet? ‘Ensamhet kan ha många olika orsaker och äldre kan ha olika behov, men det är viktigt att kommunerna pratar med de som upplever dessa besvär och försöker förbättra situationen för just den individen’.

säger Stina Hovmöller.

(Metro-Värmland, 19 oktober 2016)

Men det går såklart att ändra på det här. Om vi vill. Om samhället vill. Ett exempel finns hos hemtjänsten i Vännäs i Norrbotten. Där pågår ett försök med att erbjuda extra timmar med socialt stöd för vissa äldre som känner sig ensamma.

(Arbetarbladet, 23 oktober 2016)

Boule bra medicin mot ensamhet i Nordmaling

I torsdags hade PRO Nordmalings boulesektion säsongspremiär i föreningens inomhusanläggning, där ett dussintal spelsugna pensionärer träffas måndagar och torsdagar ... 'Boulen gör att jag kommer ut och slipper sitta ensam, att få träffa och prata med folk en stund gör att man känner sig nöjd. Sedan ger det lagom motion också och är inte alls tungsamt, därför kan man hålla på länge upp i åren', säger Greta.

(Västerbottningen, 13 Oktober 2016)

Huvudpoänger från lic.-avhandlingen

- Förgivettagna förståelser av ensamhet – *ett problem som måste lösas.*
- Ansvar – *de som arbetar med äldre på olika sätt som ska motverka ensamhet.*
- Utifrån perspektiv – *”icke-äldre” som diskuterar ensamhet, beskriver det som ett problem, föreslår och utpekar ansvar.*
- Medielogik – *skrivs om i lokala debattartiklar.*

Tack!

axel.agren@liu.se

www.liu.se